

פרק שביעי

מקום מזבח העולה

קדושת מקום המזבח וגודלו:

- א. למזבח מקום מיוחד בעזרה, שבו ורק בו הוא יכול להיבנות, זאת, לאחר שדוד המלך קידש את מקומו בעזרה, ובכך קבע את מקומו לעולם. שטחו של מקום המזבח הוא 60*60 אמה.¹
- ב. יש מהאחרונים הסובר, שכיון ששלמה המלך קידש ביום חנוכת המקדש את כל שטח רצפת העזרה שממזרח להיכל בקדושת מזבח. לפיכך, בדיעבד, ניתן לבנות את המזבח בכל מקום על פני שטח זה.²

זיהוי מקום המזבח:

- ג. מאז ימי החורבן ועד ימינו, יש מסורת זיהוי רצופה שעברה

בין גדולי ישראל, המזהה את הסלע הנמצא בכיפת הסלע כ'אבן השתייה'.³

ד. באמצעות מדידה מ'אבן השתייה' מזרחה, ולפי תיאורי מידות המקדש והעזרה שבמסכת מידות, ניתן לשער היכן הוא מקום המזבח (60*60 אמה).⁴

בניית המזבח במקומו:

ה. יש לבנות את המזבח במרכז המקום (60*60 אמה) המשוער כמקומו. כך ישנה ודאות גמורה שהמזבח אכן נבנה במקומו, גם אם לגבי גבולות מקום המזבח עצמו קיים אי דיוק קטן או ספק בזיהויים.

1. זבחים סב,א; רש"י שם לאורך הסוגיה; תוס' שם ד"ה מידת; תוס' רא"ש לחולין פגב, ובפירושו למידות ג,ד; 'תוספות אחרות' על הספרא (ויקרא נדבה פרשת יבט); קרית ספר הל' בית הבחירה פ"ב; תוס' יו"ט (מידות ג,א); מנחת חינוך (מצוה צה), ועוד.

בעניין זה כתב הרמב"ם (בית הבחירה ב,א): "המזבח מקומו מכוון ביותר ואין משנים אותו ממקומו לעולם, שנאמר: 'ויאמר דוד זה הוא בית ה' האלוקים וזה מזבח לעולה לישראל'". הרמב"ם לא כתב במפורש מה גודלו של מקום זה, ויש מהאחרונים (הרא"ה קוק, הגרי"ז) שהבינו שכוונתו למקום בגודל 32*32 אמה, כגודל המזבח בבית שני. אך לענ"ד, כיוון שהרמב"ם מנמק את היסוד שקבע, שלמזבח יש מקום מכוון ומדויק, בדברי דוד המלך בדה"י, באותו פסוק שהגמרא מביאה כמקור להגדלת מידות המזבח בבית שני, כשעולי בבל לומדים מפסוק זה שמזבח כהיכל, וכמו שמקום ההיכל הוא שישים אמה כך הוא גם באשר למקום המזבח, ממילא יש לומר, שהרמב"ם מכוון בהבאת פסוק זה למה שהגמרא למדה ממנו והוא, שמקום המזבח הוא 60*60 אמה. ועיי' בדברי הרא"ש בתשובה (כלל לא סימן ט), שכתב: "וכן טועים כל המורים הוראות מתוך דברי הרמב"ם ז"ל ואינן בקיאים בגמרא, לידע מהיכן הוציא דבריו, טועין להתיר האסור ולאסור את המותר... וכל הקורא בו סבור שמבין בו ואינו כן, שאם אינו בקי בגמרא, אין מבין דבר לאשורו ולאמתו, ויכשל בדיון ובהוראה. לכך לא יסמוך אדם על קריאתו בספרו לדון ולהורות, אם לא שימצא ראייה בגמרא...". הכלל היוצא, שהרמב"ם פוסק תמיד על פי דברי הגמרא, וכל שכן במקרה זה, שהרמב"ם עצמו מביא פסוק זה כנימוק לדבריו, ופסוק זה הוא המקור לשינוי מידות המזבח בבית שני, לאחר שלמדו ממנו שמקום המזבח כגודל ההיכל - בגודל שישים אמה. כך אכן הבין את שיטת הרמב"ם גם בספר 'עיר הקודש והמקדש' ח"ה פ"ו.

דיון והרחבת דברים בעניין ראה בשער יסודות ההלכה פרקים ת, ו- טו. מקור חשוב נוסף בנושא, העוסק גם הוא במקום המזבח וקדושתו, זו הגמרא בזבחים (נחב), הדנה במקום שקידש שלמה בעזרה למזבח. ראה בהערה הבאה, וכן בשער יסודות ההלכה פרק טו, העוסק בשיטת הרא"ה קוק זצ"ל בנושא זיהוי מקום המזבח.

2. כך פוסק להלכה רבי עקיבא יוסף שלינגר ('משנתנו של ר' עקיבא' סימן יח), הסובר ששלמה המלך קידש בזמן חנוכת הבית הראשון את כל חצר העזרה

שממזרח להיכל בקדושת המזבח, כדעת ר' יהודה בזבחים נחג, ולא רק את מקום המזבח, כדעת רבי יוסי שם. לפי זה, ניתן לבנות את המזבח בכל שטח העזרה. גם הרא"ה קוק זצ"ל בשו"ת משפט כהן סימן צב סובר שהלכה כרבי יהודה, ושלמה קידש את כל רצפת העזרה שממזרח להיכל, אלא שלדעתו קידוש זה היה רק לשעה ולא לדורות. אלא שרבות הראיות המלמדות שלדעת רבי יהודה, שלמה קידש את רצפת העזרה לדורות. להרחבה בעניין ראה בשער יסודות ההלכה פרק טו, העוסק בשיטת הרא"ה קוק זצ"ל בנושא זיהוי מקום המזבח.

3. המסורת של זיהוי הסלע שבכיפת הסלע כ'אבן השתייה' הינה מסורת שעברה לאורך הדורות, מאז חורבן המקדש. מסורת זו הייתה מקובלת במהלך הדורות כדבר פשוט שאין עליו עוררין לא רק בעם ישראל, ואצל גדולי ישראל, אלא אף אצל הגויים. מפורסמת תשובת הרדב"ז (שו"ת הרדב"ז ח"ב סימן תרצ"ז) הכותב: '...זה כי הדבר ברור שתחת הכיפה שם אבן השתייה בלי ספק הנקרא אצלם אלסכרא...'

מסורת זו התקבלה ללא עוררין על ידי גדולי ישראל, כגון רבנו עובדיה מברסטרורא, רבי עקיבא איגר (במכתביו לחותנו), החתם סופר (שו"ת יו"ד סי' רל"ו), הב"ח (או"ח סי' תקס"א), פאת השולחן, ליקוטי הלכות (זבחים נהב), חלק מהפוסקים הללו פסקו הלכות שונות על פי מסורת זו.

מסורת זו מובאת גם בדברי נוסעים שטיילו בארץ ישראל. ראה למשל את דברי תלמיד הרמב"ן שכתב לפני למעלה משבע מאות שנה: "סביב אבן השתייה בנו מלכי ישמעאל בניין מפואר מאד ועשו אותו בית תפילה, ובנו למעלה מן הבניין כיפה נאה עד מאד. והבניין על בית קדשי הקודשים ועל ההיכל" (מובא אצל אברהם יערי, מסעות ארץ ישראל, עמ' 86).

מן הראוי לציין, שהמצאות הריאלית בשטח הר הבית, כלומר הנתונים הטופוגרפיים של פני הקרקע - תומכים במסורת זיהוי זו, לאחר שהמקום הכי גבוה בהר, ושעליו נמצאת 'אבן השתייה' שהינה פסגת הר הבית - נמצא בכיפת הסלע. ביורו והרחבת דברים בנושא זה, ניתן למצוא בספרים: 'חצרות בית ה'" לרב זלמן קורן, 'אל הר המור' פרק ז', ובספר 'קומו ונעלה', המקבץ אסופת מאמרים בנושא.

4. השימוש ב'אבן השתייה' כנקודת מוצא למדידה וסימון גבולות במקדש יכול לתת רק הערכות ונתונים כלליים ולא מדויקים, מאחר והסלע שנמצא תחת

המזבח כשהוא עומד בצורה ישרה מול פתח ההיכל, כך שחציו האחד בצפון העזרה וחציו השני בדרומה.

ח. בדיעבד ניתן לבנות את המזבח גם אם רובו נמצא בדרום העזרה, אפילו אם מערכת הקטורת לא תהיה מול פתח ההיכל.⁷

המזבח כשרובו בדרום העזרה ומיעוטו בצפונה. בניית מזבח באופן שכזה כשרה בדיעבד.

פתח ההיכל. רבי אליעזר בן יעקב סובר שהמזבח בדרום העזרה, כך שחמש אמותיו הצפוניות מול פתח ההיכל. ואילו רבי יהודה סובר שהמזבח באמצע העזרה, כך שעשר אמותיו האמצעיות נמצאות מול פתח ההיכל. כאמור לעיל, לדעת רוב ככל הראשונים הלכה כר' יהודה. לדיון רחב בנושא ובירור שיטת הרמב"ם ראה בשער יסודות ההלכה פרק י.
 כדברי הרמב"ם בהלכות בית הבחירה (היג-טו) הממקם את המזבח באופן שרק שבע אמות ממנו נמצאים בצפון העזרה, ורובו של המזבח - עשרים וחמש אמות - נמצאות בדרומה, כך שמערכת הקטורת לא נמצאת מול פתח ההיכל אלא דרומית לו. לדיון רחב בנושא ובירור שיטת הרמב"ם ראה שער יסודות ההלכה פרק י.

1. ספק או חוסר דיוק בזיהוי הגבולות המדויקים של מקום המזבח (60*60 אמה) אינו מעכב את בנייתו, כיוון שבפועל המזבח נבנה במקומו.⁵

מיקום המזבח ביחס להיכל:

2. המזבח צריך להיבנות מול פתח ההיכל, כשחציו האחד בצפון העזרה, וחציו השני בדרומה. נמצא, שעשר האמות האמצעיות של המזבח מכוונות מול פתח ההיכל, כך שמערכת הקטורת שעל המזבח מכוונת מול פתח ההיכל.⁶

אבן השתייה: בתמונה נראה הסלע שבכיפת הסלע. לפי המסורת שעברה אצל גדולי ישראל לאורך הדורות, סלע זה הוא 'אבן השתייה', עליו עמד ארון הברית.

כיפת הסלע היה הבסיס לחלק נכבד מההיכל ולא רק לארון הברית, כאמור בדברי הרדב"ז, מה שמביא לכך שקשה לדעת בדיוק מרבי היכן הוא מקומו של ארון הברית עליו, ומכאן חוסר הדיוק שבמדידות מנקודת מוצא זו.
 5. בירור נרחב של הנושא ראה בשער יסודות ההלכה פרקים ח ו- טו.
 6. דעת ר' יהודה בזבחים נחב; דעת חכמים בסוטה ידב; תוס' שאנץ' שם; תועפות רא"ם על ספר יראים סימן תנגב; כך גם עולה מדברי הרמב"ם הל' תמידין ומוספין ב,ח הממקם את מערכת הקטורת מול פתח ההיכל, ועוד.
 נאמר בתורה (שמות מו): "וַנִּתְּתָהּ אֶת מִזְבַּח הָעֹלָה לְפָנַי פֶּתַח מִשְׁכַּן אֱהֵל מוֹעֵד", ונחלקו תנאים (זבחים נחב) היכן הוא בדיוק מקום המזבח: רבי יוסי סובר שהמזבח בצפון העזרה, כך שחמש אמותיו הדרומיות נמצאות מול